

СИСТЕМНИЙ АНАЛІЗ ФЕНОМЕНА ЖИТТЄТВОРЧОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Вадим ЯМНИЦЬКИЙ

Copyright © 2009

Серед сучасних наукових напрямків психології особистості останнім часом виокремився той, предметом якого є психологічна категорія життєтворчості особистості. За результатами аналізу досліджень українських та зарубіжних науковців (Н. Ануфрієва, І. Бех, О. Донченко, Л. Іванців, Є. Колесников, Г. Нєсен, Л. Сохань, Т. Титаренко, В. Шинкарук, М. Шульга, Є. Варламова, І. Семенов, С. Степанов, А. Сухоруков та ін.) поняття “життєтворчість” це психологічна категорія, що має окреслене методологічне і теоретичне підґрунтя, феноменологію, психологічні закономірності й особливості. Крім того, наявні спроби з’ясувати психологічну сутність та обсяг цього категоріального поняття з позицій соціальної філософії, загальної, соціальної психології, рефлексивно-гуманістичної психології співтворчості. Натомість треба відзначити відсутність єдиної методологічної бази аналізу і вивчення психологічних механізмів, властивостей і закономірностей складного явища, що позначається цим поняттям, вказати на змістову фрагментарність окремих досліджень, слабкий зв’язок між теоретичною розробкою і практичним утіленням технологій життєтворчості. Вочевидь, сучасний етап розробки проблеми може бути оцінений як описовий, на якому вирішується завдання накопичення інформації про особливості феномена, здійснюється обґрунтування його провідних ознак, властивостей і закономірностей перебігу.

Вважаємо, що наявний рівень проникнення у сутність феномена життєтворчості є недостатнім, *проблема* потребує розробки єдиного теоретико-методологічного підходу, спроможного адекватно поєднати, пояснити і розвинути результати попередніх досліджень, створити поліконцептуальне підґрунтя для широкого практичного, прикладного використання надбань цієї галузі психологічного знання.

Поставимо за **метою визначити психологічну сутність категоріального поняття “життєтворчість”**. Задля її реалізації окреслимо такі **з а в д а н н я**, а саме потрібно: а) здійснити системний аналіз життєтворчості і б) визначити континуум психологічних проявів життєтворчості особистості.

Зважаючи на поліструктурність, багатовимірність, різноспрямований характер окремих характеристик і водночас цілісність формовиявів феномена на різних рівнях психічної реальності припустимо, що *життєтворчість особистості є цілісним об’єктом* теоретичного пізнання. Це означає, що задля визначення його сутності та найзагальніших властивостей може бути використаний *системний підхід*. Тоді життєтворчість – динамічна система, що характеризується перервністю в континуумі конкретного часопростору. Отож скористаємося процедурою системного аналізу, дотримуючись усталеної в науці послідовності виконання відповідних дій.

1. Система понять. Оскільки об’єкт аналізу характеризується відносно невеликою кількістю вербально заданих понять, поставимо завдання їх систематизації та побудови його системно-понятійного опису. Так, категорія “життєтворчість”, з одного боку, характеризується дослідниками на рівні властивостей особистості, що забезпечує ефективність перебігу процесу життєтворчості, з іншого – останньому притаманні певні характеристики.

Загалом категоріальний аналіз життєтворчості вказує, що більшість підходів до визначення психологічного змісту цього явища ґрунтуються на *діяльнісній парадигмі*. Ось чому життєтворчість обґрунтовується як: 1) сукупність *діяльнісних* характеристик життя, тобто дій з його організації (Є. Колесников); 2) діяльність особистості, котра спрямована на проектування, планування, програмування і творче

здійснення нею свого індивідуального життя (Л. Сохань та ін.). Причому ця діяльність спрямовується одночасно у двох напрямках – на відшукування і подолання проблемних ситуацій (Є. Колесников), суперечностей життя (Л. Сохань та ін.), внутрішньоособистісних конфліктних ситуації (Л. Іванцев) і водночас на творчу активність, творче наповнення власного життя, себто на активно творчий процес, який передбачає відкриття унікального, неповторного у собі та реалізацію цього у власному повсякденні. Згідно з уявленнями А. Сухорукова, інтегральною характеристикою життєвих проявів особистості є творчість, тоді як життєтворчість – це така *творчість* людини у сфері психологічних утворень і процесів, з якими пов'язана цілісність її життя. І. Семеновим і С. Степановим пропонується визначення життєтворчості як життєвої стратегії, або як особливого виду життєдіяльності, за яким кожна мить життя становить творчий акт, потенційну інновацію в будь-якому контексті життєздійснення людини та розвитку культури.

Іншою невід'ємною характеристикою, що виокремлюється всіма дослідниками, є *суб'єктність*: “особистість у цьому процесі постає як розвинена індивідуальність, суб'єкт свого індивідуального життя, а об'єктом її творчих діянь є її власне життя” (Л. Сохань та ін.), розвиток суб'єктного світу особистості (А. Сухоруков), усвідомлення, здатність до рефлексії (Л. Іванцев), суб'єктність власного життя (З. Карпенко, В. Татенко, Є. Колесников).

Науковці також наголошують на цілісності виявлення процесу життєтворчості за лінією “внутрішній світ – зовнішній світ”, що забезпечується комплексом властивостей життєтворчої *особистості* (“здатностей до життєтворчості”, “спрямованість розвитку”, “життєвою позицією”, “життєтворчим потенціалом”). Провідною серед таких властивостей на рівні *зовнішніх* формовиявів є *життєва компетентність* (знання, вміння, навички, набутий досвід) – знання життя та його законів, уміння орієнтуватись у нестандартних життєвих обставинах, реалістично їх оцінювати, обирати неординарні рішення у складних суспільних ситуаціях, знаходити шлях виходу з кризової ситуації та розв'язувати життєві проблеми і колізії, робити вибір, що забезпечує успіх; обирати найдосконаліші способи вирішення тих чи інших життєвих завдань; уміння “прораховувати” наслідки рішень та дій у ситуаціях підвищеного ризику; вибудовувати свої стосунки з іншими людьми; виводити себе зі стану

психічного напруження, стресу; здатність планувати, регулювати та аналізувати свої дії та вчинки адекватно власним життєвим цілям і цінностям, мати розвинене почуття відповідальності. Адекватність зовнішніх формовиявів життєтворчості забезпечується *внутрішніми* властивостями особистості, зокрема розвиненою свідомістю і самосвідомістю, здатністю до рефлексії і саморефлексії, інтернальністю, ціннісно-смісловими орієнтирами – орієнтацією на духовні цінності, саморозвиток, самоактуалізацію; розвиненим емоційним та волевим потенціалом, стійкістю особистості; її креативністю тощо.

Наявність численних описів визначальних і проміжних характеристик життєтворчості, отриманих різними авторами і сформульованих на різних мовах і в різних культурних контекстах ставить перед нами завдання синтезації цього розмаїття у цілісне – системно-наукове – уявлення. Для цього розмежуємо отриману множину характеристик на підмножини, визначивши критерієм такого розмежування засадничу умову існування об'єкта аналізу як цілісності.

2. Розмежування на підмножини. Дані попереднього аналізу показують, що категоріальними поняттями, за допомогою яких описується цілісність життєтворчості, є *творчість, діяльність і суб'єктність*, що сукупно-характерологічно задовільняє критерій необхідності: нехтування будь-яким елементом порушує цілісність об'єкта і докорінно змінює його властивості. Отримана класифікація у цілому суголосна трьом запропонованим А. Сухоруковим аспектам розгляду життєтворчості – “процесуальному”, “структурному” і “суб'єктному”. Перший аспект утворюється шляхом надання певним психічним процесам – одиницям здійснення людини – особливих, іманентно властивих рис, які не зводяться до тих, що вже склалися (скажімо за О.М. Леонтьєвим, такими властивостями серед інших наповнена діяльність, яка може вивести суб'єкта за межі усталених рис і створити потенціал його розвитку і життєтворчості); другий уможливує розвивальну змістовність окремим утворенням особистості (“рисам”), які є предметом диференційної психології творчості; третій фіксує імовірність людини опинитися і “над процесом” і “над структурою”, вийти за межі закономірностей у сферу невизначеності, що потенційно багата на відкриття [9, с. 7].

Отримані параметри мають інтегральний характер, є теоретико-емними. Проте в межах обраного підходу у такому сполученні вони не дозволяють утворити базису для побудови

адекватного системного описання об'єкта дослідження (окрім категорії творчості, що містить дихотомію), а отже, потребують подальшого аналізу. На наш погляд, розв'язання проблеми передбачає більш глибокий розгляд отриманих параметрів, визначення і виокремлення тих їх характеристик, взаємовідносини яких з цілим та їх взаємопроникнення визначають специфіку життєтворчості саме як системного об'єкта.

Розглянемо докладніше підхід до обґрунтування *життєтворчості як діяльності*. Виникає питання щодо визначення специфіки цієї діяльності, її характеру і функцій. Вочевидь специфіка названої діяльності полягає у її спрямованості у двох напрямках одночасно – на відшукування і подолання проблемних ситуацій (Є. Колесников), суперечностей життя (Л. Сохань та ін.), внутрішньоособистісних конфліктних ситуації (Л. Іванцев) і на творчу активність, творче наповнення власного життя, на актуалізацію творчого процесу, спрямованого на відкриття неповторного у собі і на реалізацію цього у персоніфікованому повсякденні. Однак зіставлення змісту цих напрямків діяння вказує на два різних види діяльності: одна має активно перетворювальний характер і за змістом співмірна з творчою діяльністю і творчістю, інша, хоч і має активний характер, все ж головню виконує пристосувальну функцію. Останнє підтверджують описи життєтворчості, що належать до первинної множини: "...діяльність особистості, яка спрямована на проектування, планування, програмування нею свого індивідуального життя" (Л. Сохань та ін.); "дія, котра організує життя, розглядається як активність, яка виникає у процесі знаходження суб'єктом проблемних ситуацій життя, спрямована на їх подолання" (Є. Колесников); "у загальнопсихологічному форматі "життєтворчість" слушно розглядати як особливу спрямованість розвитку зрілої, адаптованої особистості" (А. Сухоруков). На рівні властивостей це знаходить відображення у визнанні всіма дослідниками провідної характеристики життєтворчої особистості саме її *життєвої компетентності*.

Переведення аналізу ситуації у площину розгляду потребомотиваційної сфери змінює погляд під час аналізування: повноцінна творчість як реалізація ідеальних потреб особистості стає можливою лише за умови задоволення потреб матеріальних і соціальних (А. Маслоу). Інакше кажучи, життєтворча особистість як активний творець – це насамперед особистість соціально успішна і максимально ефективна, самоактуалізована, а відтак й адаптована.

Інший рівень аналізу окреслює розгляд проблеми діяльності життєтворчості у термінах "особистість – індивідуальність". Категорія *творчості* в загальному співмірна характеристичі людини як *індивідуальності*, котра диференціює її відношення-ставлення до довкілля і спрямована на ствердження власної унікальності (І. Семенов, С. Степанов). Натомість *категорія діяльності* обіймає характеристику людини як *особистості*, що привласнює переважно її інтегративні відносини у відповідній системі (В. Ганзен). Таку позицію також поділяє О. Агафонов, який зазначає, що особистість є настільки соціально успішною, наскільки вона адаптивна, і навпаки: наскільки вона адаптивна, настільки й особистість. Тією ж мірою, якою особистість передбачає адаптацію, індивідуальність, такою ж невіддільна від творчості, яка, незалежно від масштабності вияву, робить людину по-справжньому вільною [1, с. 114–115].

Отже, життєтворчість онтопсихологічно постає як єдність процесів інтеграції у середовище, його опанування (у формі адаптації) і подальшої самодиференціації у ньому (у формі творчості).

Розглянемо ще один вищезгаданий параметр життєтворчості – *суб'єктність*. У словникових джерелах словом "суб'єкт" позначається переважно людина, котра діє і пізнає. Як зазначає В. Ганзен, дії суб'єкта фактично завжди являють собою акти, процеси взаємодії людини із середовищем як об'єктом, причому взаємодія є окремим випадком відношення, реалізованого у фізичній площині явища. Акти діяльності і пізнання припускають два атрибути суб'єкта – наявність у нього активності і свідомості, без яких не можливі цілеспрямовані дії і свідоме відображення [3, с. 22]. Серед показників суб'єктності людини головними є цілісність, активність, соціальність (А. Брушлінський, 1994), ініціативність, відповідальність (К. Абульханова-Славська, 1991), свідомий характер діяльності, самосвідомість (Е. Волкова, 1992), розвиток, свобода, цілеспрямованість (В. Петровський, 1996), усвідомлення, самостійність, спонтанність (Н. Пряжников, 1996), саморегуляція діяльності та суб'єктивний досвід (А. Осницький, 1996) та ін.

Н. Волянчук зауважує, що суб'єкт – джерело активності, діяльності, а остання – це водночас спосіб існування суб'єкта, адже він ні в якій іншій формі, крім діяльності, не існує. Вихідним етапом формування суб'єкта почасти є саме пізнання самого себе, яке охоплює дві взаємопов'язані складові – пізнавальний процес і пізнання власної особистості. Другий

етап формування суб'єкта пов'язаний із перетворенням себе; третій – творення ним власного життя, суб'єкт – суб'єктних відносин зі світом, у т. ч. плекання діалогу. Тоді людина свідомо керує собою і власним життям, усвідомлює ситуацію [2, с. 4].

В контексті дослідження життєтворчості нами особистість розглядається як суб'єкт власної творчої життєвої активності, що є показником її зрілості, розвиненості. Вважаємо, що етап перетворення себе відповідно до вимог актуальної ситуації і соціуму в цілому – це щонайперше прояви суб'єктної активності на рівні адаптації, а етап творення власного життя – прояви такої активності на рівні творчості. Тоді інша невід'ємна характеристика суб'єкта – свідомість, котра спрямована як на себе (самосвідомість), так і на зовнішній світ (усвідомлення цілей і результатів діяльності).

Систематизуємо результати проведеного аналізу. Зasadничою умовою існування життєтворчості як цілісності є показник адаптації (функція особистості), достатньою – показник творчості (функція індивідуальності); зв'язок між ними здійснюється за таким параметром суб'єктності, як *активність*. Інший параметр суб'єктності – усвідомлення (рефлексія) постає як інтегральний компонент, що об'єднує всі попередні аспекти у єдину систему, властивості якої і визначають цілісність життєтворчості.

З метою подальшого обґрунтування провідних властивостей, характеристик цілісності життєтворчості аргументуємо базис системного опису об'єкта.

3. Побудова базису. Спроекуємо отриманий континуум провідних характеристик життєтворчості на пентабазис СПЧЕІ, що складається з чотирьох рядоположних понять (простір, час, енергія, інформація) та одного поєднувального (субстрат) [3]. Серед пропонованого тут континууму є можливість вивчити такі відповідності. *Активність* – це координата енергії, *творчість* – інформації. Складнішою видається ситуація із параметрами адаптації та рефлексії. Параметр адаптації був отриманий нами шляхом аналізу специфіки *діяльності*, яка може бути співвіднесена з координатою часопростору. Зважаючи на це, *адаптація* відображає таку просторово-часову характеристику діяльності, як стабільність (врівноваженість), та гармонійно вписується у пропоновану систему координат. І лише параметр *рефлексії* не знаходить відповідності з конкретною координатою, оскільки здійснює стосовно них інтеграційну функцію. Відсутність можливості виокремлення серед запропонованих характеристик координати часу в чистому

вигляді опосередковано вказує на позачасовий характер життєтворчості як граничної можливості інобуття (існування у просторі з іншими співвідношеннями між базовими параметрами).

Отже, нам не вдалося спроектувати обраний континуум характеристик у повному обсязі на пентабазис СПЧЕІ у його класичному варіанті, поданому двома діадами “простір – час” і “енергія – інформація”. Це вказує на більш складний характер взаємовідносин частин цілого між собою та окремих частин з цілим, проте не заперечує можливості побудови адекватного базису для його системного опису.

Задля реалізації поставленої мети скористаємося *методом якісних структур*, тобто іншим відомим базисом, отриманим на підставі пентабазису СПЧЕІ. Нагадаємо, що метод якісних структур був запропонований І. Калінаускасом і Г. Рейніним на терені методологічних розробок Ю. Лотмана і М. Бахтіна [5, с. 193]. Він дає змогу здійснити опис цілого об'єкта, не руйнуючи його, і ґрунтується на припущенні, що тотальність зовнішнього буття цілого вичерпується наступними аспектами: 1) якість, яка охоплює зазначену тотальність – *аспект функціонування* (АФ); 2) тотальність буття частини у цілому – *аспект організації* (АО); 3) тотальність якісної визначеності цілого як єдності зовнішнього і внутрішнього планів буття – *аспект координації* (АК); 4) тотальність буття цілого як одиничного у загальному – *аспект зв'язку* (АЗ). При цьому АО відповідає на питання: “Як ціле організовано?”, АФ – “Як ціле проявляється у зовнішньому світі?”, АЗ – “Як ціле пов'язано із навколишнім середовищем?”, АК – “Чи є цей об'єкт цілим?”. Скористаємося пропонованим кодуванням й отримаємо базис у вигляді вербально-графічного висловлювання (*рис. 1*):

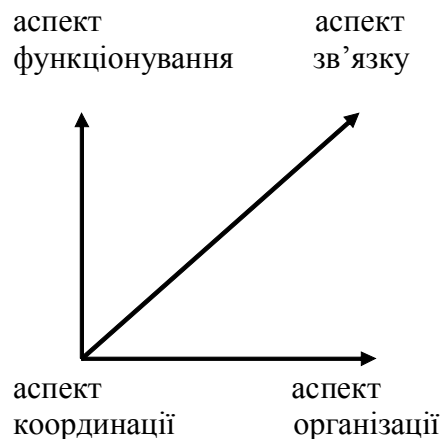

Рис. 1.
Системний опис цілісного об'єкта
за методом якісних структур

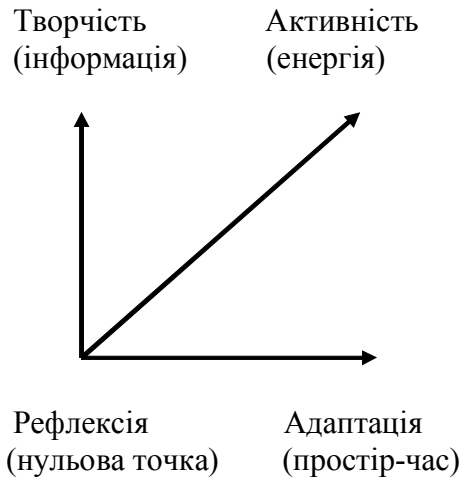

Рис. 2.

Системний опис життєтворчості за методом якісних структур

Проектування цілісності життєтворчості на координати наведеного базису дозволяє отримати такий системний опис об'єкта: аспект організації життєтворчості – адаптація, аспект функціонування – творчість, аспект зв'язку – активність, аспект координації – рефлексія (рис. 2).

Системний опис об'єкта за методом якісних структур уможливує з'ясування взаємодії цілого та його частин. Так, з рис. 2 випливає, що напрям АК – АО (рефлексія – адаптація) визначає свідомий пристосувальний характер діяльнісного компонента життєтворчості і задає об'єкт як множину; напрям АК – АФ (рефлексія – творчість) – свідомий характер творчого пізнання і подає об'єкт як дію (продукцію об'єкта); напрям АК – АЗ (рефлексія – активність) – суб'єктність, а тому презентує об'єкт як відображення, при цьому АК (рефлексія) є результативною характеристикою впорядкованості об'єкта як системи.

Встановлено, що рух об'єкта у напрямку розширення обсягу одного з аспектів є нереальним, а становить експансію за одним із рівнів. Натомість у випадку життєтворчості, коли наявне відхилення аспекта координації у бік АО, переважна більшість енергії суб'єктом витрачається на реалізацію програм адаптації у соціумі, забезпечення матеріального і соціального успіху та спричиняє пограничне досягнення абсолютної адаптованості через відмову від творчості (див. рис. 3а). З іншого боку, відхилення АК у бік АФ вказує на спрямування активності на творчість (передусім на здобуття нової інформації) шляхом адаптації, що також порушує цілісність процесу життєтворчості (див. рис. 3б).

Третій можливий варіант фіксує відхилення акценту на АЗ, що зумовлює розширення енергоінформаційного входу і передбачає у підсумку опанування абсолютною енергією, що також є експансією і порушує цілісність об'єкта.

Зрозуміло, що у варіантах співпадання векторів АЗ з векторами АО та АФ цілісність життєтворчості розпадається, перетворюючи особистість на суб'єктів – відповідно адаптації, творчості, саморозвитку. Правомірно відповісти також на питання про те, що відбувається з об'єктом описання за шойно окресленими межами. Для цього використаємо повну розгортку матриці метода якісних структур, застосувавши підбір дихотомічних критеріїв (див. рис. 4). Зважаючи на те, що параметр рефлексії використовується нами як нульова точка, що забезпечує цілісність існування об'єкта, то він не потребує утворення дихотомії. Зображення осі рефлексії на рисунку пунктирною лінією вказує, що вона є перпендикулярною до площини дихотомічних критеріїв і характеризує напрям руху всієї системи у часопросторі

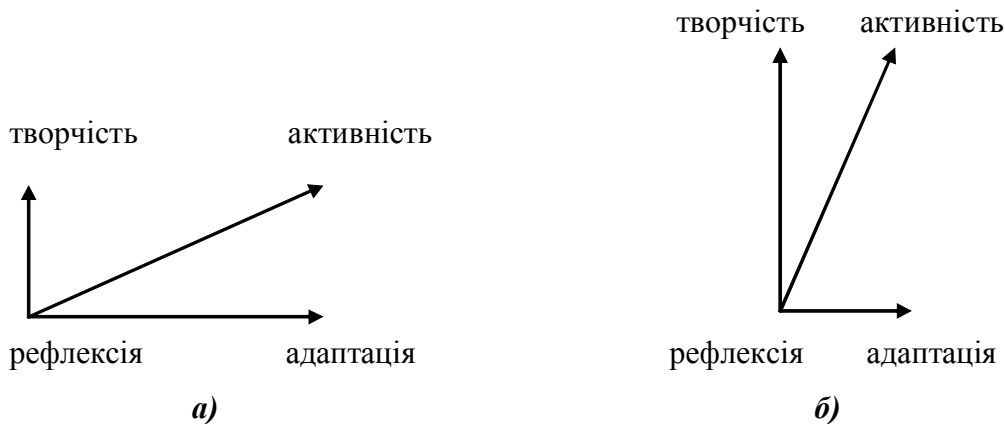

Рис. 3.

Варіанти зміщення аспекту зв'язку

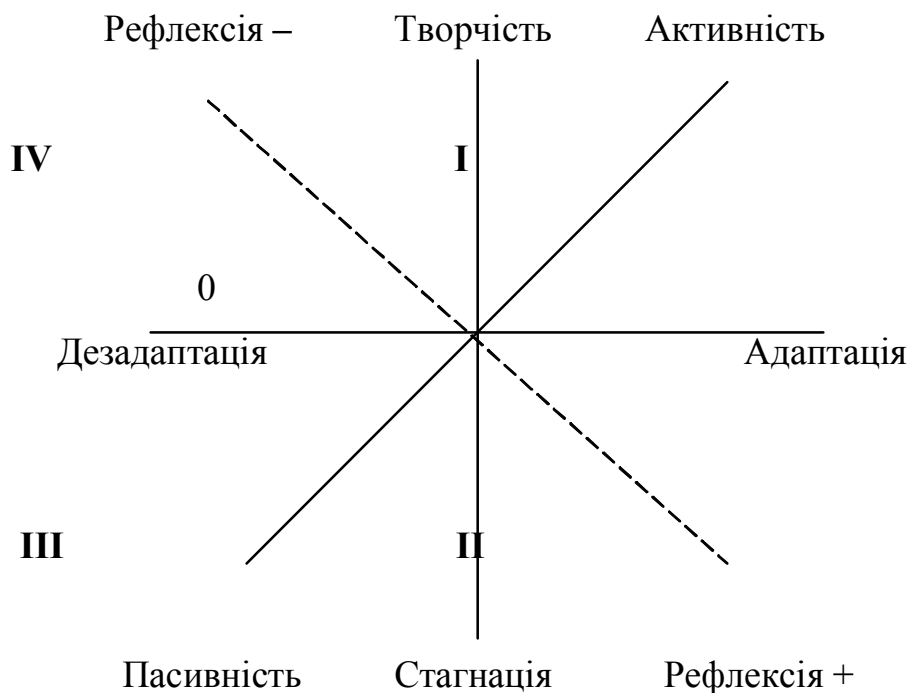

Рис. 4.

Цілісність життєтворчості у вигляді матриці

в бік плюсової, чи мінусової рефлексії. У такий спосіб нами отримано чотири квадранти, кожен з яких відображає континуум специфічних властивостей життєтворчої особистості. Розглянемо їх докладніше.

I квадрант репрезентує вище описану цілісність життєтворчості, що була отримана на підставі системного опису та його подальшого аналізу і, відповідно, життєтворчу особистість, суб'єкта власної життєвої активності (*адаптований творець*). Розгляд варіантів відхилення аспекту зв'язку в бік кожного з двох інших аспектів дає змогу висунути припущення щодо існування відмінностей між типами життєтворчості особистості у реальному житті і розрізнити життєтворчість, зорієнтовану на: а) адаптацію, б) творчість або в) на розвиток суб'єкта (саморозвиток) (*див. рис. 3*).

II квадрант вказує на одночасне поєднання показників адаптації та стагнації особистості (*адаптований руйнівник*). Таке поєднання характеризує адаптовану особистість, яка перебуває у стагнації, або навіть (у крайніх варіантах, свідомо чи несвідомо) руйнує усталений спосіб власного життя. Зіставлення опису характеристик з провідними життєвими кризами особистості підтверджує належність цього варіанту до ознак *кризи екзистенційності*. Тут навіть наявність рефлексії вже не спроможна кардинально зменшити рівень стагнації особис-

тості, натомість здатна спричинити знищення прагматичних змістів її адаптації.

III квадрант описує варіант, діаметрально протилежний життєтворчості, – дезадаптація, стагнація і пасивність особистості (*деадаптований стагнат*). Вважаємо, що сукупність зазначених характеристик підтверджує належність опису до ознак переживання особистістю *кризи дезадаптації*, яка найчастіше спричиняється впливами середовища, або інтрапсихологічними впливами, та призводить до виникнення конфліктів, стресів, фрустрації. Особистість у цьому разі характеризується підвищеним рівнем невротизації, що може зумовити стани фрустрації і стагнації, різке погіршення психічного здоров'я, актуальних зносин у соціальному докільлі. На рівні особистісних рис це виявляється у зниженні самооцінки, невпевненості у собі та в результатах власної активності, у підвищенні тривожності тощо.

IV квадрант репрезентує сполучення творчості і дезадаптації особистості (*деадаптований творець*) і припускає наявність двох можливостей. Перша вказує на рух всієї системи за напрямом негативної рефлексії, коли має місце відхилення вектору активності життєтворчості за припустимі межі, окреслені вектором творчості, що перетворює життєтворчість на творчість за будь-яку ціну, тобто творчість на межі дезадаптації. При цьому варіанти відхилення сис-

теми у бік вектору творчості описують творчість генія, спрямовану лише на здобуття нової інформації, в відхилення у бік дезадаптації – фіксують патологічні ознаки особистості. Зрозуміло, що обидва варіанти не слід відносити до проявів цілісної гармонійної особистості. У будь-якому разі наше припущення щодо визнання параметра адаптації засадничою умовою життєтворчості знаходить підтвердження на рівні теоретичного конструкта.

Друга можливість описує рух системи за напрямом позитивної рефлексії. Тоді параметр дезадаптивності перетворюється на неадаптивність й у поєднанні з творчістю відображає метасоціальний, метадіяльнісний рівень активності особистості, спрямований на подолання межі між відомим і невідомим, можливим і неможливим і т. ін. У разі досягнення і переходу цієї межі особистістю можна говорити про граничний вимір життєтворчості – інобуття, себто про вихід за межі закономірностей у сферу невизначеності, що є потенційно багатого відкриттями, а також про ствердження власної унікальності і ретрансляції її соціуму у формі культуротворчості.

ВИСНОВКИ

1. Використання системного підходу з метою дослідження характеристик життєтворчості особистості показує, що семантичне поле конструкта є симетричним і збалансованим, наповнене важливими психологічними властивостями. Його права частина (квадранти I, II) – життєтворчість і криза екзистенційності – поєднуються такою характеристикою, як *мотивація надлишку*. Ліва частина (квадранти III, IV) – криза дезадаптації і граничні варіанти творчості та дезадаптації – поєднуються *мотивацією недостатності* з домінуванням негативної рефлексії (як відомо, існує підхід, згідно з яким творчість – це спроба подолати недосконалість, недостатність людини як виду). Верхня частина конструкта (квадранти I, IV) пов'язана з вивільненням енергії, її ретрансляцією особистістю у середовище, натомість нижня (квадранти II, III) – з її потребою в допомозі, у своєрідному зовнішньому енергетичному імпульсі.

2. Системний опис психологічного конструкта дозволяє виокремити три провідні виміри життєтворчості особистості, критерієм яких є наявність плюсової рефлексії. Так, отримані у нижній частині конструкта кризи дезадаптації та екзистенційності як результат системного

опису можуть бути важливими факторами регуляції успішності життєтворчості на рівні процесу її розвитку життєтворчості з боку особистості. Вони, за наявності позитивної рефлексії, становлять *потенційний* вимір життєтворчості. Квадрант I у верхній частині конструкта є суто *актуальним* виміром останньої, що репрезентує реалізацію цільового аспекту буття. I квадрант IV – це її *граничні* виміри, що репрезентують уможливлення смислового аспекту буття, часопростором, в якому реалізуються закономірності іншого порядку.

3. Воднораз – побудова психологічного конструкта на підставі системного підходу дає змогу розглядати *життєтворчість особистості як цілісність виявлення її адаптивної, творчої та суб'єктної активності, котра регламентується мотивацією надлишку і спрямована на реалізацію цільових та смислових аспектів власного життя*. Тут провідними психологічними чинниками життєтворчості є адаптація, творчість, рефлексія.

4. Феноменологія життєтворчості охоплює широкий проблемний простір, поданий трьома вимірами, – *потенційним* (кризи особистості), *актуальним* (життєтворчість), *граничним* (метадіяльнісний рівень активності, інобуття). Потенційний рівень регламентує процес розвитку життєтворчості особистості дією переживань відповідного кризового типу. Актуальний вимір вказує на існування відмінностей між типами життєтворчості особистості та можливість розмежування життєтворчості, зорієнтовану відповідно на адаптацію, творчість чи на розвиток суб'єкта (саморозвиток). Граничний рівень здобуває урєальнення на підставі актуального життєпотоків у повному обсязі й характеризується ретрансляцією унікальності суб'єктно локалізованого соціуму у формі культуротворчості.

1. Агафонов А.Г. Человек как смысловая модель мира. – М., 2000. – 335 с.

2. Волянюк Н.Ю. Генетическая онтология субъекта деятельности // Педагогика, психология та мед.-біол. пробл. фіз. виховання і спорту. – 2002. – № 23. – С. 58–66.

3. Ганзен В.А. Системные описания в психологии. – Л.: ЛГУ, 1984. – 176 с.

4. Іванцев Л.І. Становлення особистості майбутнього вчителя як суб'єкта життєтворчості: Автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.07 / Інститут психології ім. Г.С. Костюка АПН України. – К., 2003. – 18 с.

5. Калинаускас И. Наедине с миром. – СПб., 2000. – 300 с.

6. Колесников Є.П. Психологія дії, що організує життя: Автореферат дис... канд. психол. наук: 19.00.01. – Одеса, 2003. – 22 с.

7. Мистецтво життєтворчості особистості: Наук.-метод. посібник: У 2 ч. / Ред. рада: В.М. Доній, Г.М. Несен, Л.В. Сохань, І.Г. Єрмаков та ін. — К., 1997. — Ч.1: Теорія і технологія життєтворчості. — 392 с.

8. Степанов С.Ю. Рефлексивная практика творческого развития человека и организаций. — М., 2000. — 240 с.

9. Сухоруков А.С. Жизнетворчество личности в динамике ее смысловой системы. — Автореферат дисс... канд. психол. наук. — М., 1997. — 24 с.

АНОТАЦІЯ

Ямницький Вадим Маркович.

Системний аналіз феномена життєтворчості особистості.

Стаття присвячена визначенню психологічної сутності категоріального поняття “життєтворчість”, а також здійсненню системного аналізу життєтворчості як явища за методом якісних структур. Обґрунтована авторська теоретична модель цілісності життєтворчості у вигляді матриці за параметрами “адаптація – дезадаптація”, “активність – пасивність”, “творчість – стагнація”, “рефлексія-плюс – рефлексія-мінус”. На основі цього визначений континуум психологічних проявів життєтворчості особистості; зокрема, доведено, що її феноменологія охоплює широкий проблемний простір, який має принаймні три виміри – потенційний (кризи особистості), актуальний (процес життєтворення), граничний (метадіяльнісний рівень активності, інобуття).

АННОТАЦИЯ

Ямницкий Вадим Маркович.

Системный анализ феномена життєтворчества личности.

Статья посвящена определению психологической сущности категориального понятия “жизнетворчество”, а также осуществлению системного анализа життєтворчества как явления при помощи метода качественных структур. Обоснована авторская теоретическая модель целостности життєтворчества в виде матрицы по параметрах “адаптация – дезадаптация”, “активность – пассивность”, “творчество – стагнация”, “рефлексия-плюс – рефлексия-минус”. На основании этого определен континуум психологических проявлений життєтворчества личности; в частности доказано, что его феноменология охватывает широкое проблемное пространство, которое имеет по меньшей мере три измерения – потенциальное (кризисы личности), актуальное (процесс жизнєсозидания), пограничный (метадеятельностный уровень активности, инобытие).

SUMMARIES

Yamnytskyi Vadym.

System Analysis of Phenomenon of Personality Life Creation.

The article is devoted to the definition of a psychological essence of categorical notion “life creation” and the system analysis of life creation as a phenomenon according to the method of valuable structures. The author’s theoretical model of the entirety of life creation as a matrix with the parameters “adaptation – disadaptation”, “activity – passivity”, “creativity – stagnation”, “reflex+ – reflex-“ has been declared.

Надійшла до редакції 26.06.2009.

КНИЖКОВА ПОЛИЦЯ

Україна передвиборна: електоральні наміри, уявлення і преференції громадян: Інформаційний бюлетень. Листопад 2009 / За ред. М.М. Слюсаревського; упоряд. Л.П. Черниш. — К., 2009. — 94 с.

Бюлетень підготовлений за даними всеукраїнського репрезентативного опитування, яке провів Інститут соціальної та політичної психології АПН України 1–7 листопада 2009 року. Ці дані порівнюються з попередніми “зрізами” моніторингових циклів, які постійно здійснює інститут.

Для науковців, працівників ЗМІ, представників громадськості.

Довідки:

04070, м. Київ, вул. Андріївська, 15

тел. (044) 425-24-08, 425-22-87, факс (044) 425-45-56

e-mail: info@ispp.org.ua